

Діана Животівська
(Переяслав-Хмельницький)

ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ ТОВАРИСТВ НА ТЕРЕНІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ: ІСТОРІОГРАФІЯ

У статті здійснено огляд публікацій, що висвітлюють діяльність Харківського математичного товариства, Київського фізико-математичного товариства, Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Т.Шевченка. Висвітлено науково-педагогічну та практичну діяльність членів наукового осередку наприкінці ХІХ ст., спрямовану на поширення галузевих знань, удосконалення викладання фізико-математичних дисциплін у навчальних закладах. У роботі комплексно використано методи джерелознавчого аналізу, а також проблемно-хронологічний та порівняльно-історичний.

Історіографія становлення і розвитку наукових товариств на терені України умовно поділяється на декілька періодів, які відрізняються масштабами і глибиною постановки проблеми та теоретичного вирішення: перший – друга чверть ХІХ ст. – 1917 р., другий – наукові розвідки радянської доби (до 1991 р.); третій – історіографічні роботи часів незалежності України.

Аналізуючи публікації, що висвітлюють питання діяльності Харківського математичного товариства, Київського фізико-математичного товариства, Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Т.Шевченка, було сформовано джерельну базу дослідження: листи, спогади; друковані першоджерела (статуту, наукові та фінансові звіти, протоколи засідань, кошториси, матеріали про підготовку виставок, з'їздів, рецензій, анотацій, відгуки на роботи, опубліковані у виданнях математичних товариств); періодичні видання загального, суспільно-наукового та суспільного напрямків.

Ключові слова: науково-педагогічна діяльність, Харківське математичне товариство, Київське фізико-математичне товариство, Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Т. Шевченка, джерельна база, звітна документація, протоколи засідань, історіографія.

У другій половині ХІХ ст. в Європі спостерігався розквіт природничих і точних наук: хімії, фізики, геології, ботаніки, біології, математики. Центрами наукових досліджень ставали університетські лабораторії. Університети на українських землях зробилися важливими науковими центрами як Російської імперії, так і Європи.

У другій половині ХІХ ст. помітне піднесення відбувалося в природничих науках. Новим явищем було виникнення громадських наукових організацій. При університетах створювали наукові товариства: філологічні, математичні, фізико-медичні, психіатричні, акушерсько-гінекологічні, дослідників природи, історичні. Вони на певних етапах розвитку науки відігравали надзвичайно важливу роль у формуванні та розвитку тих чи інших її напрямків, у збереженні наукового потенціалу. Одними з таких товариств були Харківське математичне товариство (ХМТ), Київське фізико-математичне товариство, Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Т.Шевченка. Ці товариства являли особливу форму науково-дослідницької діяльності фізико-математичного напрямку.

Актуальність проблеми полягає в тому, що досвід діяльності товариств за різноманітними напрямками, не лише математичних досліджень в Україні, практично не

вивчений. В умовах демократизації суспільства, коли виникають наукові та інші об'єднання, цей досвід може стати в нагоді при пошуку нових шляхів організації науки. Вагомий інтерес становить не лише вивчення діяльності товариств, але й актуалізація відповідної історіографічної спадщини.

Виходячи з цього, метою даної статті визначаємо аналіз матеріалів, які становлять певний історіографічний комплекс про діяльність Харківського математичного товариства, Київського фізико-математичного товариства, Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Т.Шевченка з періоду їх заснування до 1917 р. Дослідницьким завданням є характеристика звітів, протоколів засідань, доповідних записок і клопотань зазначених наукових осередків, присвячених їм ювілейних видань, праць членів товариств.

Історіографія становлення і розвитку наукових товариств на терені України умовно поділяється на декілька періодів, які відрізняються масштабами і глибиною постановки проблеми та теоретичного вирішення.

Пропонуємо виділити три історіографічні періоди історії становлення і діяльності фізико-математичних товариств на терені України: перший – друга чверть XIX ст. – 1917 р., другий – наукові розвідки радянської доби (до 1991 р.); третій – історіографічні роботи часів незалежності України.

Історіографію першого періоду переважно становлять ювілейні видання. Наприклад, період заснування та становлення Харківського математичного товариства (1879-1930) припадає на добу, коли Харківський університет наближався вже до свого 100-річчя. Тому саме у виданнях, присвячених цій даті, ми вперше зустрічаємо згадки про ХМТ, як наукове товариство, що діяло при університеті. Перші найбільш ґрунтовні, насичені фактичними матеріалами, дослідження з історії університету належать Д.І. Багалію: «Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования» [4], праця «Физико-математический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования», редактована разом з Осиповим [5], «Ученые общества и учебно-вспомогательные учреждения Харьковского университета» (редагована І.П. Осиповим) [6]. Серед ювілейних видань особливу увагу заслуговує праця М.А. Тихомандрицького «Опыт истории физико-математического факультета Харьковского университета за первые 100 лет его существования» [35]. В усіх зазначених працях подається дуже стисла інформація про ХМТ, яка зводиться до повідомлення про його існування та перших керівників.

Певний прошарок в історіографічній літературі досліджуваного періоду складає група персоналій робіт, у яких розглянуто діяльність окремих вчених. З одного боку, вони констатують факти з життя та науково-педагогічної діяльності вчених, що працювали в ХМТ, а з другого, – містять коротку фрагментарну інформацію про деякі аспекти діяльності математичного товариства.

А.П. Пшеборський, який з 1899 р. працював у Харківському університеті, мав безпосереднє відношення до роботи ХМТ, складаючи протоколи засідань, щорічні звіти про стан і діяльність товариства, у своїй роботі «Математическое общество при Харьковском университете» розглянув історичні умови виникнення та становлення товариства, охарактеризував його науково-педагогічну, суспільно-політичну та видавничу діяльність за 25 років існування. У роботі значну увагу приділено аналізу діяльності товариства за перші десять років, а з 1890 р. до 1905 р. – діяльність ХМТ висвітлена оглядово і фрагментарно [25].

Найбільш глибокі та фундаментальні дослідження з загальних питань історії та організації наукової діяльності суспільних і наукових установ були проведені такими вченими як Т.П. Коржихіна, О.В. Соболев, О.Д. Степанський, В.С. Савчук, М.Г. Філіппов [30; 31; 28; 36].

Короткий огляд науково-педагогічної діяльності деяких учених – членів товариства – зроблено в роботах М.І. Ахієзера, Е.Я. Бахмутської, О.М. Буця, В.С. Владимірова, Д.З. Гордевського, М.М. Марчевського, Д.М. Синцова, М.А. Тихомандрицького, які присвячені діяльності ХМТ [3; 8; 9; 10; 12; 19; 29; 35].

Педагогічну діяльність ХМТ слід розглядати на основі аналізу наукових звітів, матеріалів з організації наукових досліджень, доповідних записок і клопотань, протоколів засідань, щорічних звітів. Так, у звіті за 1879-1880 академічний рік зазначені певні невдачі і труднощі в педагогічній діяльності товариства [21].

З праці Пшеборського дізнаємося, що з 1883 р. діяльність товариства стала виключно науковою: «...общество ликвидировало остатки педагогических увлечений, прекративши выпуск журналов по элементарной математике ...» [25, с. 10].

У протоколах та працях Окунева Г.П. подаються відомості про активну участь ХМТ в суспільному житті міста і держави, в роботі міжнародних конгресів і всеросійських з'їздів викладачів математики [20].

Окремо слід відмітити бібліографічну роботу Д.М. Синцова [29], в якій автор склав список книг, брошур і статей з математичних наук, що друкувалися в Харкові з 1805 по 1905 р. У цьому списку ми бачимо й роботи, опубліковані в журналі ХМТ «Сообщения Харьковского математического общества» за 1880-1887 рр. (вся 1-а серія). Важливими також є праці П.С. Порецького [24], бо навіть у літературі було обмаль інформації про науково-педагогічну діяльність В.Г. Імшенецького. Найбільша робота – нарис К.А. Андреева «Жизнь и научная деятельность В.Г. Имшенецкого» [2], в якому автор зібрав усі відомі на той момент відомості про життя, суспільну, педагогічну, організаційну та наукову діяльність видатного вченого. К.А. Андреев приділив значну увагу ціннісно-особистим якостям характеру В.Г. Імшенецького.

Становленню і першим рокам діяльності Київського фізико-математичного товариства (1889-1919), присвячені праці М. Авенаріуса, М. Ващенко-Захарченка, Б.Букреєва, І. Рахманінова, М.Шіллера.

Для першого періоду історіографії існування товариства характерні праці відомих на той час педагогів-математиків – критичні статті, замітки, огляди, в яких оцінювались певні аспекти як спільних, так і окремих робіт членів Київського фізико-математичного товариства (С.Н. Бернштейн «К.М. Щербина «Математика в русской средней школе»», «Педагогический сборник» та «Проект учебного плана для мужских гимназий, предлагаемый Киевским физико-математическим обществом», Ф.Мрочек і В. Філіппович «Педагогика математики», М.Нечаєв «О начальном преподавании алгебры»).

У ювілейному збірнику Київської Олександрівської гімназії за 1912-1913 рр. викладено огляд доповідей секретаря товариства М.В. Оглобліна з векторного аналізу, механіки, теорії площ.

У збірнику «Київські педагоги-математики» за редакцією А.М. Боголюбова висвітлюється життєвий шлях, науково-педагогічна діяльність та охарактеризовані методичні концепції окремих діячів Київського фізико-математичного товариства.

У ювілейному нарисі «Історія Київського університету» та праці з історії математики за редакцією І. З. Штокало «Математика в Киевском университете. Киевское физико-математическое общество» розкрито наукову діяльність відомих учених Київського університету та їх участь у науковій роботі Київського фізико-математичного товариства.

У працях Л.М. Вивальнюка, М.Я. Ігнатенка «Елементи історії математики», Л.В. Кузьмич «Розвиток математики та методики її навчання в південному регіоні України (кінець XIX – початку XX ст.)», Л.Д. Березівської «Освітньо-виховна діяльність київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – поч. XX ст.)», А.В. Риженка «Педагогічні ідеї науково-природничих товариств України (кінець XIX – початок XX століть)», С.І. Стрілець «Педагогічна спадщина К.Ф. Лебединцева (1878-1925)», Г.П. Бевза «Математика в школах України», В.Г. Бевз «Історія математики у фаховій підготовці майбутніх учителів» та ін. представлено багатий фактологічний матеріал та фрагментарне висвітлення діяльності Київського фізико-математичного товариства в контексті досліджень педагогічної спадщини окремих учених, просвітницького руху, історії розвитку математичної думки в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.

Цінними джерелами дослідження діяльності Київського фізико-математичного товариства є звіти про стан та діяльність Київського університету, тогочасні нормативні документи для університетів, історико-наукова, філософська, історико-педагогічна література; протоколи засідань Київського фізико-математичного товариства, педагогічні праці й доповіді діячів Товариства.

Початком вивчення історії Математично-природописно-лікарської секції НТШ (1893-1940) варто вважати 90-ті рр. XIX ст. Першими її дослідниками були самі члени товариства. Стислі відомості про МПЛС НТШ подають О.Барвінський у своїй статті «Про заснування і дотеперішній розвиток товариства ім.Шевченка у Львові» [7] та М.Грушевський «Дотеперішній розвій Наукового товариства імені Шевченка» [14]. Останній автор наводить короткий аналіз перших 20-ти років існування товариства, однак особливу увагу звертає на останні три роки його діяльності, саме ті роки, коли МПЛС активно розпочала свою діяльність.

Історія МПЛС НТШ та її науковий доробок частково висвітлювалися в публікаціях М. Грушевського, В. Гнатюка, К. Студинського. Автори вважають, що вершиною наукової роботи Секції є її наукові видання і простежують деякі її публікації, хоча загалом ступінь вивченості творчості різних членів Секції неоднаковий [15; 11; 32]. Дані публікації знайомлять широке коло читачів з історією заснування й основними етапами діяльності НТШ та його окремих Секцій, тією роллю, яку відіграло Товариство в національному відродженні Галичини. І все ж, ці публікації більше схильні до науково-популярних і не розкривають усіх сфер наукової діяльності НТШ та його Секцій.

Іван Раковський у «Збірнику МПЛС» невеликою і лаконічною статтею «З нагоди тридцятиліття» [26], дав аналіз процесу випуску 25 томів «Збірника МПЛС» НТШ.

Найбільш корисною була публікація Миколи Чайковського «Діяльність математично-природописно-лікарської секції та її директора й редактора перших 25 томів «Збірника» д-ра Володимира Левицького за 30 років 1897-1927» [37]. Автор виділяє три основні напрямки, по яких Секція зробила найбільше: оригінальна наукова праця майже в усіх галузях природознавства та медицини, наукова термінологія, видавнича діяльність. У цій статті автор наводить повний список членів Секції за вказаний період і простежує розвиток наукової роботи через призму прочитаних на її засіданнях наукових рефератів. Проте великий обсяг матеріалу або інші причини завадили дослідникові історії Секції більш детально проаналізувати внесок членів Секції в розбудову природознавства і медицини.

До 100-річчя від дня заснування НТШ вийшла праця «Наукова і видавнича діяльність НТШ» В.Лева. До 110-річчя Товариства побачила світ книга Падохи Я. «Незнищимо Товариство». У цих працях автори висвітлюють історію НТШ, показують його місце і роль в національно-культурному відродженні як Галичини, так і всієї України. Особливо підкреслюється значення Товариства та його Секцій у формуванні української науки. Однак глибокого наукового аналізу в цих працях немає [23].

Особливої уваги заслуговує праця Грицака Я. «Почин для зросту на спільнім ґрунті. Погляд на НТШ, що діяло у Львові протягом 116 років». Автор прагне переосмислити ту роль, яку відіграло НТШ та його структури у формуванні сучасної української природознавчої науки та медицини [13].

У статті О. Романіва «Наукове товариство ім. Шевченка у Львові: традиції та перспективи розвитку» НТШ та його секції розглядаються не як окреме явище, а в контексті еволюції розвитку української культури та науки, автор аналізує його діяльність у різних сферах культурного та науково-громадського життя українського народу [27]. У такому плані написана і монографія про роль НТШ в науці М.М. Алексієвцем і В.В. Савенком [1].

Важливим джерелом вивчення діяльності Секції є автобіографії членів редакційної колегії та некрологи.

За часів незалежності в Україні активізувались дослідження, присвячені діяльності природничо-наукових та інших універсальних товариств, про що свідчать монографії

О.Я. Пилипчука, С.П. Рудої, В.С. Савчука, роботи Н.Д. Колосовської, В.В. Іванціва, В.С. Савчука.

Отже, в історії організації науки особливе місце займають громадсько-наукові об'єднання, наукові товариства, які на певних етапах розвитку науки відігравали надзвичайно важливу роль у розвитку її конкретних напрямків, у збереженні наукового потенціалу.

Аналізуючи публікації, що висвітлюють питання діяльності Харківського математичного товариства, Київського фізико-математичного товариства, Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Т. Шевченка, було опрацьовано джерельну базу дослідження: листи, спогади; друковані першоджерела (статuti, наукові та фінансові звіти, протоколи засідань, кошториси, матеріали про підготовку виставок, з'їздів, рецензій, анотацій та відгуки на роботи, опубліковані у виданнях математичних товариств); періодичні видання загального, суспільно-наукового та суспільного напрямків.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексієвєць М. Роль Наукового товариства імені Т.Шевченка в українському національному відродженні (друга половина XIX – початок XX ст.) / М. Алексієвєць, В. Савенко . – Тернопіль, 1999. – 188 с.
2. Андреев К. Жизнь и научная деятельность В.Г. Имшенецкого / К. Андреев. – М.: Изд. ММО, - 1896. – 111 с.
3. Ахиезер Н. Харьковское математическое общество / Н. Ахиезер // Записки матем. отделения физ-мат ф-та ГУ им. А.М. Горького и ХМО. – Т. 26. – 1956. – С.31-39.
4. Багалеї Д. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования / Д.И. Багалеї, Н.Ф. Сумцов, В.П. Бузескул. – Харьков: Тип. ун-та, 1906. – 329 с.
5. Багалеї Д. Физико-математический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования / Под ред. И.П. Осипова и Д.И. Багалея. – Харьков: Изд. ун-та, 1908. – 357 с.
6. Багалеї Д. Ученые общества и учебно-вспомогательные учреждения Харьковского университета/ Под ред. И.П. Осипова и Д.И. Багалея. – Харьков: Изд. ун-та, 1907. – 395 с.
7. Барвінський О. Про заснуванє і дотеперішній розвиток товариства ім.Шевченка у Львові / О. Барвінський // Зап. НТШ. – 1892. – Т.1. – С. 209-212.
8. Бахмутская Э. Математика в Харьковском университете. Харьковское математическое общество / Э. Бахмутская // Общество отечественной математики. – К., 1967. – Т.2. – С. 460-472.
9. Буць О. Д. Пшеборський та його вклад в розвиток теорії найкращого наближення / О.Д. Буць // Віхи розвитку математичного природознавства: Зб. наук. праць. – К., 1994. – С. 44-58.
10. Владимиров В. В.А. Стеклов – ученый и организатор науки / В. Владимиров, И. Маркуш . – М.: Наука. - 1981. – 96 с.
11. Гнатюк В. Наукове товариство імені Т.Шевченка: З нагоди 50-ліття його заснування (1873-1923) / В. Гнатюк. – Львів, НТШ. – 1923. – 170 с.
12. Гордевський Д. Педагогическая деятельность Харьковского математического общества за 90 лет его существования (1879-1969) / Д. Гордевський // Вопросы методологии и методики преподавания в высшей школе. – Харьков: ХУ, 1973. – Вып.2. – С. 107-115.
13. Грицак Я. Почин для зросту на спільнім ґрунті. Погляд на НТШ, що діяло у Львові протягом 116 років / Я Грицак // Наука і суспільство. – 1988. – №10. – С.20-26.
14. Грушевський М. Дотеперішній розвій Наукового товариства імені Шевченка / М. Грушевський // Хроніка НТШ. – 1900. – Ч.1. – С.1-19.

15. Грушевський М. Львовское общество имени Шевченко и его вклад в изучения Южной России / М. Грушевський // Журнал Министерства народного просвещения: Критика и библиография. – Санкт-Петербург, 1905. – С.117-118.
16. Кушлакова Н. Організація наукової і педагогічної діяльності Харківського математичного товариства та джерела її фінансування (1879-1915) / Н. Кушлакова // Вісник Дніпропетровського університету: Історія і філософія науки і техніки. – Дніпропетровськ, 2005. – Вип.12. – №1. – С. 75-83.
17. Кушлакова Н. Харківське математичне товариство: історіографічні засади дослідження / Н. Кушлакова // Вісник Дніпропетровського університету: Історія філософії науки і техніки. – Дніпропетровськ, 2003. – Вип. 10. – С. 96-101.
18. Лев В. Наукова і видавнича діяльність НТШ / В. Лев // Альманах УНС. – 1973. – С. 55-62.
19. Марчевский М. Харьковское математическое общество за первые 75 лет существования (1879-1954) / М. Марчевский // Историко-математическое исследования. – М., 1956.– Вып.9. – С. 613-666.
20. Окунев Г. Краткое описание педагогической показательной выставки при Харьковском учебном округе / Г. Окунев. – Харьков, 1913. – 16 с.
21. Отчет о состоянии и деятельности Математического общества за 1879-1880 гг. // Сообщения ХМО. Сер.1. – 1880. – №2. – С. 77-80.
22. Отчет о состоянии и деятельности Математического общества за 1880-1881 гг. // Сообщения ХМО. Сер.1. – 1881. – №2. – С. 87-89.
23. Падох Я. Незнищиме Товариство: До 100-річчя Наукового товариства імені Т.Шевченка / Я. Падох. – Нью-Йорк, 1983. – 20 с.
24. Порецкий П. Новая наука и академик В.Г. Имшенецкий / П. Порецкий. – Ковка, 1897. – 19 с.
25. Пшеборский А. Математическое общество при Харьковском университете / А. Пшеборский. – Харьков: ХУ, 1911. – 26 с.
26. Раковський І. З нагоди тридцятиліття / І. Раковський // Зб. МПЛС. – 1927. – Т.26. – С. 5-10.
27. Романів О. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові: традиції та перспективи розвитку / О. Романів // Хроніка НТШ. – Львів, 1992. – Ч.82. – С. 20-34.
28. Савчук В. Природничо-наукові товариства Півдня російської імперії: друга половина XIX – початку XIX ст. / В.Савчук. – Дніпропетровськ, 1994. – 231 с.
29. Синцов Д. Материалы по истории физико-математического факультета Харьковского университета за 100 лет / Д. Синцов // ЗХУ. – 1908. – Кн.4. – С.1-29.
30. Соболева Е. Организация науки в пореформенной России / Е. Соболева. – Л., 1983. – С.142-160.
31. Степанский А. История научных учреждений в организации дореволюционной России / А. Степанский. – М., 1987. – 143 с.
32. Студинський К. Наукове товариство імені Т.Шевченка у Львові (1873-1928) / К. Студинський. – Львів, 1928. – 125 с.
33. Стукало Н. Основні напрямки діяльності Київського фізико-математичного товариства з проблем шкільної математичної освіти (1890-1917 рр.) / Н. М. Стукало // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: збірник наукових праць. – К.: НПУ імені Драгоманова, 2005. – Вип. 59.– С. 126–134.
34. Стукало Н. Діяльність Київського фізико-математичного товариства з реформування шкільної математики в кінці XIX – на початку XX ст. / Н. М. Стукало // Наукові записки. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя МОН України: збірник. – 2005. – № 5. – С. 165–169.
35. Тихомандрицкий М. Опыт истории физико-математического факультета Харьковского университета за первые 100 лет его существования / М. Тихомандрицкий // ЗИХУ.– Харьков, 1905. – Кн.4. – С. 1-80.

36. Филиппов М. Научно-технические общества России (1866-1917 гг.) / М. Филиппов. – М., 1976. – 229 с.
37. Чайковський М. Діяльність математично-природописно-лікарської секції та її директора й редактора перших 25 томів «Збірника» д-ра Володимира Левицького / М. Чайковський // Зб. МПЛС НТШ. – 1927. – Т.26. – С.4-18.

REFERENCES

1. Aleksiyevets M., Savenko V. Rol Naukovoho tovarystva imeni T.Shevchenka v ukrayinskomu natsionalnomu vidrodzhenni (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) / M. Aleksiyevets, V. Savenko. – Ternopil, 1999. – 188 s.
2. Andreyev K. Zhizn i nauchnaya deyatelnost V.G. Imshenetskogo / K. Andreyev. – М.: Izd. MMO, 1896. – 111 s.
3. Akhiyezer N. Kharkovskoye matematicheskoye obshchestvo / N. Akhiyezer // Zapiskimatem. Otdeleniya fiz-mat f-ta GU im. A.M. Gorkogo i KhMO. – Т. 26. – 1956. – S.31-39.
4. Bagaley D. Kratkiy ocherk istorii Kharkovskogo universiteta za pervyye sto let yego sushchestvovaniya / D.I. Bagaley, N.F. Sumtsov, V.P. Buzeskul. – Kharkov: Tip. un-ta, 1906. – 329 s.
5. Bagaley D. Fiziko-matematicheskii fakultet Kharkovskogo universiteta za pervyye 100 let yego sushchestvovaniya / Pod red.. I.P. Osipova i D.I. Bagaley. – Kharkov: Izd. un-ta, 1908. – 357 s.
6. Bagaley D. Uchenyye obshchestva i uchebno-vspomogatelnyye uchrezhdeniya Kharkovskogo universiteta / Podred. I.P. Osipova i D.I. Bagaley. – Kharkov: Izd. un-ta, 1907. – 395 s.
7. Barvinsky O. Pro zasnuvannya i doteperishniy rozvytok tovarystva im.Shevchenka u Lvovi / O. Barvinsky // Zap. NTSh. – 1892. – Т.1. – S.209-212.
8. Bakhmutskaya E. Matekatika v Kharkovskom universitete. Kharkovskoye matematicheskoye obshchestvo / E. Bakhmutskaya // Obshchestvo otechestvennoy matematiki. – К., 1967. – Т.2. – S.460-472.
9. Buts O. Psheborskyy ta yoho vklad v rozvytok teoriiy naykrashchoho nablyzhennya / O.D. Buts // Vikhy rozvytku matematychnoho pryrodoznavstva: Zb. nauk. prats. – К., 1994. – S.44-58.
10. Vladimirov V. V.A. Steklov – uchenyy i organizator nauki. / V. Vladimirov, I. Markush. – М.: Nauka, 1981. – 96 s.
11. Hnatyuk V. Naukove tovarystvo imeni T.Shevchenka: Z nahody 50-littya yoho zasnuvannya (1873-1923) / V. Hnatyuk. – Lviv, NTSh. – 1923. – 170 s.
12. Gordevskiy D. Pedagogicheskaya deyatelnost Kharkovskogo matematicheskogo obshchestva za 90 let yego sushchestvovaniya (1879-1969) / D. Gordevskiy // Voprosy metodologii i metodiki prepodavaniya v vysshey shkole. – Kharkov: KhU, 1973. – Vyp.2. – S. 107-115.
13. Hrytsak Ya. Pochyn dlya zrostu na spilnim grunti. Pohlyad na NTSh, shcho diyalo u Lvoviprotyahom 116 rokiv / Ya. Hrytsak // Nauka i suspil'stvo, 1988. – №10. – S.20-26.
14. Hrushevskyy M. Doteperishniy rozviy Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka / M. Hrushevskyy // Khronika NTSh. – 1900. – Ch.1. – S.1-19.
15. Grushevskiy M. Lvovskoye obshchestvo imeni Shevchenko i yego vklad v izucheniya Yuzhnoy Rossii / M. Grushevskiy // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya: Kritika i bibliografiya. – Sankt-Peterburg, 1905. – S.117-118.
16. Kushlakova N. Orhanizatsiya naukovoyi i pedahohichnoyi diyalnosti Kharkivskoho matematychnoho tovarystva ta dzherela yiyi finansuvannya (1879-1915) / N. Kushlakova // Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu: Istoriya i filosofiya nauky i tekhniki. – Vyp.12. – №1. – Dnipropetrovsk, 2005. – S.75-83.

17. Kushlakova N. Kharkivske matematychnе tovarystva: istoriohrafichni zasady doslidzhennya. / N. Kushlakova // Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu: Istoriya filosofiyi nauky i tekhniky. – Vyp. 10. – 2003. – S. 96-101.
18. Lev V. Naukova i vydavnycha diyalnist NTSh / V. Lev// Almanakh UNS. – 1973. – S.55-62.
19. Marchevskiy M. Kharkovskoye matematicheskoye obshchestvo za pervyye 75 let sushchestvovaniya (1879-1954) / M. Marchevskiy // Istoriko-matematicheskoye issledovaniya. – Vyp.9. – M., 1956. – S. 613-666.
20. Okunев G. Kratkoye opisaniye pedagogicheskoy pokazatelnoy vystavki pri Kharkovskom uchebno-m okruge / G. Okunев. – Kharkov, 1913. – 16 s.
21. Otchet o sostoyanii i deyatelnosti Matematicheskogo obshchestva za 1879-1880 gg. // Soobshcheniya KhMO. Ser.1. – 1880. – №2. – S. 77-80.
22. Otchet o sostoyanii i deyatelnosti Matematicheskogo obshchestva za 1880-1881 gg. // Soobshcheniya KhMO. Ser.1. – 1881. - №2. – S. 87-89.
23. Padokh Ya. Neznayshchyme Tovarystvo: Do 100-richchya Naukovoho tovarystva imeni T.Shevchenka / Ya. Padokh. – N'yu-York, 1983. – 20 s.
24. Poretskiy P. Novaya nauka i akademik V.G. Imshenetskiy / P. Poretskiy. – Kovka, 1897. – 19 s.
25. Psheborskiy A. Matematicheskoye obshchestvo pri Kharkovskom universitete / A. Psheborskiy. – Kharkov: KhU, 1911. – 26 s.
26. Rakovskyy I. Z nahody trydtsyatylittya / I. Rakovskyy // Zb. MPLS. – 1927. – T.26. – S.5-10.
27. Romaniv O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka u Lvovi: tradytsiyi ta perspektyvy rozvytku / O. Romaniv // Khronika NTSh. – Lviv, 1992. – Ch.82. – S. 20-34.
28. Savchuk V. Pryrodnycho-naukovi tovarystva Pivdnyia rosiyskoyi imperiyi: druha polovyna XIX – pochatku XX st. / V. Savchuk. – Dnipropetrovsk, 1994. – 231 s.
29. Sintsov D. Materialy po istorii fiziko-matematicheskogo fakulteta Kharkovskogo universiteta za 100 let / D. Sintsov // ZKhU. – 1908. – Kn.4. – S.1-29.
30. Soboleva Ye. Organizatsiya nauki v poreformennoy Rossii / Ye. Soboleva. – L., 1983. – S.142-160.
31. Stepanskiy A. Istoriya nauchnykh uchrezhdeniy v organizatsii dorevolyutsionnoy Rossii / A. Stepanskiy. – M., 1987. – 143 s.
32. Studynskyy K. Naukove tovarystvo imeni T.Shevchenka u Lvovi (1873-1928) / K. Studynskyy. – Lviv, 1928. – 125 s.
33. Stukalo N. Osnovni napryamky diyalnosti Kyivskoho fizyko-matematychnoho tovarystva z problem shkilnoyi matematychnoyi osvity (1890-1917 rr.) / N.M. Stukalo // Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova: zbirnyk naukovykh prats. – K.: NPU imeni Drahomanova, 2005. – Vyp. 59. – S. 126-134.
34. Stukalo N. Diyalnist Kyivskoho fizyko-matematychnoho tovarystva z reformuvannya shkil'noyi matematyky v kintsi XIX – na pochatku XX st. / N.M. Stukalo // Naukovi zapysky. Nizhynskyy derzhavnyy universytet imeni Mykoly Hoholya MON Ukrayiny: zbirnyk. – 2005. – № 5. – S. 165–169.
35. Tikhomandritskiy M. Opyt istorii fiziko-matematicheskogo fakulteta Kharkovskogo universiteta za pervyye 100 let yego sushchestvovaniye / M. Tikhomandritskiy // ZIKhU. – Kn.4 – Kharkov, 1905. – S. 1-80.
36. Filippov M. Nauchno-tekhnicheskoye obshchestva Rossii (1866-1917 gg.) / M. Filippov. – M., 1976. – 229 s.
37. Chaykovskyy M. Diyalnist matematychno-pryrodopysno-likarskoyi sektsiyi ta yiyi dyrektora y redaktora pershykh 25 tomiv «Zbirnyka» d-ra Volodymyra Levytskoho / M. Chaykovskyy // Zb. MPLS NTSh. – 1927. – T.26. – S. 4-18.

Животовская Д. Деятельность физико-математических обществ на территории Украины во второй половине XIX – начале XX веков: историография.

В статье сделан обзор публикаций, освещающих вопросы деятельности Харьковского математического общества, Киевского физико-математического общества, Математически-естественной-врачебной секции Научного общества им. Т.Шевченко. Освещено научно-педагогическую и практическую деятельность членов научного центра в конце XIX в., направленную на распространение отраслевых знаний, совершенствования преподавания физико-математических дисциплин в учебных заведениях. В работе комплексно использованы методы источниковедческого анализа, а также проблемно-хронологический и сравнительно-исторический.

Историография становления и развития научных обществ на территории Украины условно делится на несколько периодов, которые отличаются масштабами и глубиной постановки проблемы и теоретического решения: первый - вторая четверть XIX в. -1917 г., второй - научные исследования советской эпохи (до 1991 г.); третий - историографические работы времен независимости Украины.

Анализируя публикации, освещающие вопросы деятельности Харьковского математического общества, Киевского физико-математического общества, Математически-естественной-врачебной секции Научного общества им. Т.Шевченко, было сформировано источниковедческую базу исследования: письма, воспоминания; печатные первоисточники (уставы, научные и финансовые отчеты, протоколы заседаний, сметы, материалы о подготовке выставок, съездов, рецензий, аннотаций, отзывы на работы, опубликованные в изданиях математических обществ); периодические издания общего, общественно-научного и общественного направлений.

Ключевые слова: *научно-педагогическая деятельность, Харьковское математическое общество, Киевское физико-математическое общество, Математически-естественно-врачебная секция Научного общества им. Т. Шевченко, источниковедческая база, отчетная документация, протоколы заседаний, историография.*

Zhyvotivska D. Activities of Physical and Mathematical companies in Ukraine in the second half of XIX - early XX centuries: historiography.

This article provides an overview of publications covering issues of Kharkov Mathematical Society, Kiev Physical-Mathematical Society, Mathematical and pryrodopysno Medical section of the Scientific Society. Shevchenko. Deals with teaching and practice of scientific branch members at the end of the nineteenth century, aimed at spreading knowledge industry, improving teaching Physics and Mathematics subjects in schools. The paper used complex methods of source analysis, and problem-chronological and comparative history.

Historiography of formation and development of scientific societies on the territory of Ukraine is conventionally divided into several periods differ scope and depth of the problem and theoretical solutions: the first - the second quarter of the nineteenth -1917, the second - the scientific exploration of the Soviet era (before 1991); third - historiographical work since Ukraine's independence.

Analyzing publication covering issues of Kharkov Mathematical Society, Kyiv Physics and Mathematical Society, Mathematical and pryrodopysno Medical section of the Scientific Society. Shevchenko was formed source base study: letters, memoirs; printed source (statutes, scientific and financial reports, minutes of meetings, budgets, training materials about exhibitions, meetings, reviews, annotations and reviews on work published in journals Mathematical Society); periodicals general, social science and public areas.

Key words: *scientific and educational activities, Kharkov Mathematical Society, Kiev Physical-Mathematical Society, Mathematical and pryrodopysno-likarskasektsiya Scientific Society. Shevchenko, source base, records, minutes of meetings, historiography.*

Одержано 25.09.2014